

ЗА ПРЕВОДНИТЕ ГРЕШКИ В БЪЛГАРСКАТА РЕЧЕВА ПРАКТИКА НА ЧУЖДЕНЦИ

Елена Хаджиева, Рени Манова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Преводът е предаването на значението на даден текст от един език на друг, като се запазва смисълът, вложен в оригинала. При превода е важно да бъде запазен планът на съдържанието, доколкото това е възможно. Съществува набор от характеристики на качествения превод. Той трябва да има смисъл, да разкрива тоналността на оригинала, да притежава естествен модел на изразяване и да предизвиква сходна с оригиналната рецептивна реакция.

Преводът е въпрос на избор, който следва да бъде мотивиран. Изпускане, добавяне, промяна може да се прави само ако предаването на значението изисква това.

Статията представя регистрираните грешки при писмен и устен превод от полски на български език на чуждестранни специалисти от СУ „Св. Климент Охридски“. Анализът на грешките е важна процедура, използвана от учителите, с оглед подобряването на комуникативната компетентност на чужденците.

Ключови думи: превод; грешки; чуждестранни студенти

Според речника на термините, използвани в теорията на изучаването на чужди езици, чийто автор е Р. Елис, *анализът на грешките* е процедура, която включва *събирането на езиков материал от чужденците*, изучаващи даден език, *идентифицирането на грешките в езиковия материал, класифицирането* им според предварително изработени критерии и *оценяването* на тяхната тежест (Ellis, 1991: 269).

Грешката е „такава проява в речта на чужденците, която издава грешно или непълно усвояване на информация на изучавания език“ (Richards & Schmidt, 2010: 201). Те се класифицират най-често по следния начин:

- *фонологични грешки* (произносителни);
- *лексикални грешки* (речникови);
- *граматични* (морфологични, синтактични);
- *интерпретативни* (неразбиране на интенцията или изказването на говорещия);

– **прагматични** (чужденците създават продукция с неадекватен комуникативен ефект).

Грешките често показват, че „обучаваните експериментират с езика, изпробват нови идеи, поемат рискове, опитват се да общуват, напредват. Анализът на грешките дава информация какво точно равнище са достигнали, и спомага за разработването на бъдещия учебен план“ (Scrivener, 2004: 298).

Според Г. Куртева (Kurteva, 2016) феноменът грешка следва да се разглежда като лингвистично, психолингвистично и социокултурно явление, като се отчитат когнитивните механизми и причините за възникването на езиковите грешки, както и класификацията и методите на изследването им.

Изследването на допусканияте грешки в продукцията (устна и писмена) на чуждестранните студенти, изучаващи български език, е особено важна задача в полето на приложната лингвистика. В чуждоезиковата методика се е утвърдило схващането, че основни показатели за определянето на степента на познанието на чужденците за езика са броят и видът на допусканияте от тях грешки (Corder, 1975: 256). Разбира се, от създаването на класическото изследване на Кордер са се променили някои представи и са се очертали нови изследователски хоризонти. Така например в съвременните изследвания се говори за контрастивна прагматика, т.е. за **изследването на употребите** (Ellis, 1991).

Особена роля започва да заема и **междукултурната прагматика**, т.е. как носителите на различни езици и култури общуват на общ за тях език. Сред основните цели на междукултурната прагматика, набелязани от изследователите, се нареждат: комуникация на език, роден за някои и чужд за други; комуникацията на *lingua franca*, при която никой от участниците не говори на един и същ първи език; многоезиков дискурс (Genova, 2016: 94). Основната теза, която застъпват привържениците на междукултурната прагматика, е, че употребата на езика трябва да се изследва както от вътре навън – априорен контекст (онова, което се казва) и ситуационен контекст, така и от вън навътре – ситуационен, следван от априорен контекст.

Анализът на грешките е ценен източник на информация за това какви компоненти да бъдат включени в обучителния процес, така че той да бъде организиран по най-полезния за обучаваните начин. Важно е да се отчита, че допусканияте грешки не са единствено нежелателни прояви, които следва да се избягват, а свидетелство за езиковото развитие на обучаваните в процеса на усъвършенстването на комуникативната компетентност.

При чужденците грешките се дължат основно на факта, че не са интериоризирали формалните правила на изучавания език. В същото време обаче, изучаването на чужд език предполага запознаването не само с формални правила, но и с редица социални конвенции на общуването, включващи етикетните и фразеологичните единици.

Ферис предлага следната дефиниция на грешката като девиационна езикова проява в чуждоезиковото обучение: „Грешките са морфологични, синтактични и лексикални форми, които се отклоняват от правилата на изучавания език и нарушават очакванията на образованите възрастни носители на този език“ (Ferris, 2011: 3).

Ключов въпрос е какви са потенциалните ползи от анализирането на допусканите грешки. Първо, обратната информация за грешките помага на студентите да преработват и да редактират текстовете си. Второ, води до придобиването на правилните модели и изчистването на грешките с времето. Трето, самите студенти имат потребността от горепосоченото и оценяват информацията за допусканите от тях грешки, защото им помага постепенно да се превърнат в независими потребители на езика в разнообразните сфери и дейности на социума.

Значим способ за преодоляването на грешките при създаването на текстов продукт е визуализацията. Както отбелязва Р. Спасов, „в нивата след А1 текстовете нарастват по обем и се използват освен учебни и адаптирани произведения от художествената литература, така и части от научни текстове по история, етнология, културология. Визуализацията на информацията в тях би позволила възприемането да бъде по-пълно“ (Spasov, 2019: 410).

Разбира се, че не съществува идеален текст (устен или писмен). Проследяването на допусканите грешки в речевата продукция на чужденците би послужило най-вече като ориентир за оптимизирането на обучителните техники. Освен това обратната информация за грешките при свързването на отделните изречения е важна с оглед избягването им и би подпомогнала подобряването на качеството на текстовия продукт, създаван от студентите.

Основен постулат в лингвистично ориентираните подходи е, че езикът е инструмент на комуникацията, използван от комуникаторите с оглед на системата от правила. В такъв случай преводът следва да се разглежда като модел на разговора по Грайс, при който преводачът общува с текста на чуждия език чрез коопериране с реципиента според четирите максими: количество на информацията, качество или истинност, релевантност или консистентност на контекста, начин или яснота (Venuti, 1998: 21).

За да се провери умението на чуждестранните студенти, изучаващи български език в СУ „Св. Климент Охридски“, да превеждат от майчиния си език на български, бе проведен експеримент.

Участниците в експеримента са 15 напреднали специализанти с майчин език полски. Студентите първо правят устен превод на текст от майчиния си език на български, а после – писмен превод на същия текст. Целта е да се провери предварителната хипотеза, че при устния превод грешките са повече. При писмения превод преводачът има възможност да огледа текста и тогава прогнозираният брой грешки ще бъде по-малък. Високата степен на комуни-

кативна компетентност проличава повече при устния, отколкото при писмения превод.

Студентите превеждат части от книгата на Влада Урошевич „Нощен файтон“ (преводът на полски е на Олга Ристовска).

На базата на проведения експеримент се очертават следните грешки при устен превод.

1. Грешки при употреба на предлози, изразяващи се в липсата на предлог или неправилно употребен предлог.

Примери:

Разказ това как се пише, в.м. Разказ за това как се пише.

Чрез пустошита идва мъж, в.м. През пустошита идва мъж.

Може много да очакваме из този мъж, в.м. Може много да очакваме от този мъж.

2. Фонетични грешки, изразяващи се в грешно поставени ударения, грешно усвоени правила на ятовия преглас, елизии на части от думата, грешна замяна на звукове.

Примери:

якЕта, в.м. Якета, врАтата, в.м. вратАта, рЕши, в.м. решИ, далЕчината, в.м. далечинАта

чарната шапка, в.м. черната, нища, в.м. нищо

прецъфтЯли в.м. прецъфтЕли, бЕлото яке, в.м. бЯлото яке

надявам се, че ще ми го чеш, в.м. прочетеш, фърли, в.м. хвърли

3. Грешки при категорията определеност, изразяващи се или в излишно използване на определителния член, или в липсата на определителен член.

Примери:

Идва мъж в бялото яке, в.м. в бяло яке

Красиви цветя – каза писател, в.м. каза писателят

Писане на разкази е много интересно, в.м. писането на разкази е много интересно.

За какво е твой разказ?, в.м. За какво е твоят разказ?

Един мъж идва през пустош. в.м. Един мъж идва през пустошита.

Има белото яке. в.м. Има бяло яке.

Може би имате старите якета или старите ризи, в.м. може би имате стари якета или стари ризи

Улици бяха потънали в сянката в.м. Улиците бяха в сянка.

4. Грешки при глаголното време, лице и число:

Още не го свърших, в.м. още не съм го свършил (отнася се за написването на разказ и би следвало да се употреби формата за перфект).

Всъщност стигна до там, в.м. стигнах (неправилна форма за лице на аористната форма, защото писателят разказва за себе си)

Разказ за това как се пише разказите, в.м. как се пишет разказите

5. Грешки при формите за множествено число: неправилно употребено окончание на едносричните съществителни от мъжки род:

Маки, вм. макове

6. Грешен словоред: *После показва се куче, вм. После се показва куче*

7. Грешки при местоименните клитики – изпускане на клитики, грешен словоред на клитики.

Примери:

Бубе фърли букета. Не планирам да нося никъде. вм. не планирам на ГО нося никъде.

Няма да може така надълго държи тях. вм. Няма да може така дълго да ГИ държи.

8. Лексикални и стилистични:

Зад вратата някой дишаше високо, вм. тежко

Зидът беше осветлен от следобедното слънце, вм. беше осветен

Огромност на небето възбужда страх, вм. Необятността на небето предизвикваше страх

Не знам къде тази ограда имаше начало и къде изчезва, вм. не знам къде започва тази ограда и къде свършва.

Това с кучето – добре – мрънка писател, вм. измърмори, промълви писателят

При писмения превод грешките са основно свързани с:

1. Категорията определеност

Примери:

Слънце беше покрито с прах. вм. Слънцето то беше покрито с прах.

„Хубаво“ – каза си писател. вм. каза си писателят я

Величие на небо предизвикваше страх. вм. Величието то на небето то предизвикваше страх.

По стремен пролом простира се ограда с бодлива тел. вм. По стръмния пролом се простира...

В далечина кучето се скиташе. вм. В далечината та кучето се скиташе.

Писател реши да излезе. вм. Писателят я реши да излезе.

Слънце залязваше вм. Слънцето то залязваше.

Близко до релси някакво момиче сбираше поледи макове. вм. Близко до релсите те Макове са преразцветени. вм. Маковете те са прецъфтели.

Един мъж идва през пустош. Той е в бялото яке и черната шапка. вм. Един мъж идва през пустош та. Той е в бяло яке и черна шапка.

През прозореца можеше да се види съседния зид. вм. През прозореца можеше да се види съседния я зид.

2. Употреба на предлози

Въздухът беше наситен от трепет. вм. наситен с трепет

За тъмно-оранжесв дим слънце залязваше, вм. зад

3. Глаголни форми

Когато се е върнал (вм. се върна) вкъщи, написа: „Момичето събирало макове. Кучето не се виждаше оттук. Макове нараснали много рядко, малко тук, малко там, те били избледнели и се разпаднали, преди да прецъфтят“

Писателят се повдигне вм. Писателят се повдигна

Писателят остане зад вратата, вм. остана зад вратата

Писателят се върне към бюрото, вм. се върна

Писателят се приближи и вече знае, че това е Буба. вм. Писателят се приближи и вече знаеше, че това е Буба.

4. Лексикални и стилистични грешки

Следобед се свършваше вм. следобедът преминаваше във вечер

Писател усети, че устата му се спускаха. вм. Писателят усети, че устни-
те му се напукаха.

Макове са преразцветени вм. Маковете са прецъфтели.

5. Словоред

– Нямам намерение да ги нося никъде – тя каза, вм. каза тя.

6. Правописни

За тъмно-оранжесв дим слънце залязваше, вм. зад тъмнооранжесвия дим

7. Съгласуване

– Разказ. Хубаво! Надявам се, че ще ги прочетеш за мен, вм. ще го прочетеш на мен.

Изводът, който се налага, е, че резултатите от писмения превод потвърждават работната хипотеза, че при него грешките са значително по-малко. Един от благоприятните фактори в това отношение е наличието на повече време, което влияе за детайлно оглеждане на текста, като същевременно се отстраняват основни допуснати грешки. Освен това е ясно, че при писмения превод отсъстват произносителните грешки. За да се илюстрира горното твърдение, ще бъдат приведени като пример двата превода (писмен и устен на един от студентите, участвали в експеримента).

Устен превод:

Чрез пустошта идва мъж в бялото яке и чарната шапка. Пясъкът се движееше, като някой би викал някой друг. Мъжът бягаше чрез пустошта. Той беше доста малък. Невероятно малък. Като.

Писателят се радваше. Това е хубаво начало на разказа. Можем много да очакваме из този мъж.

Някой звънна. Писателят се повдигна и минавайки през малкото антре, той се придвижи към вратата. Зад нея някой дишаше високо.

– Може би имате старите якЕта или старите ризи? – каза старият търговец. – Старите шапки?

Нямам – отговори писателят.

Вратата се отвори. Търговец остана зад нея.

– Старите шапки – повтаряше.

Писателят се върна към бюрото. През прозореца се виждаше съседният зид. Зидът беше осветлен от следобедното слънце.

В устния превод се регистрират произносители грешки, грешно употребени предлози, грешки при категорията определеност на имената, стилистични неточности. На места студентът не знае или в момента не се сеща за българския еквивалент на полската дума и се губи нишката на смисъла. При писмения превод обаче, когато се работи с речник, тези неточности са преодолени.

Писмен превод:

През пустошта минаваше мъж в бяло яке и черна шапка. Пясъкът трепереше, като че някой викаше някого. Мъжът тичаше през пустошта. Той беше доста малък. Невероятно малък. Като петънце.

Писателят бе доволен. „Това е добро начало на един разказ“ – помисли. – Можем да очакваме много неща от този мъж.

Някой звънна.

Писателят се повдигна и след като мина през малкото антре, се приближи към вратата. Зад вратата някой дишаше много шумно.

– Имате ли стари якета, стари ризи – каза търговецът. – Стари шапки?

– Нямам – отговори писателят.

Вратата се затвори. Търговецът остана зад нея.

– Стари шапки? – повтаряше.

Писателят се върна към бюрото. През прозореца можеше да се види съседният зид. Зидът беше осветен от следобедното слънце.

Прави впечатление, че при писмения превод на същия текст има значително подобрение в стилистичен план. Освен това са запълнени празнините в смисъла. В писмения превод са изчистени грешките, свързани с категорията определеност, което е типично отклонение за носители на руски или полски, изучаващи български език. Следващата таблица представя сравнение между устния и писмения превод на един от чуждестранните студенти, участник в проучването.

Устен превод	Писмен превод
<i>Чрез пустош идва мъж в бялото яке и черната шапка.</i>	<i>През пустошта минаваше мъж в бяло яке и черна шапка.</i>
<i>Мъжът бягаше чрез пустошта. Той беше доста малък. Невероятно малък. Като.</i>	<i>Мъжът тичаше през пустошта. Той беше доста малък. Невероятно малък. Като петънце.</i>

Писателят се радваше. Това е хубаво начало на разказа. Можем много да очакваме из този мъж.	Писателят бе доволен. „Това е добро начало на един разказ“ – помисли. – Можем да очакваме много неща от този мъж.
Някой звънна. Писателят се повдигна и минавайки през малкото антре, той се придвижи към вратата. Зад нея някой дишаше високо. – Може би имате старите якЕта или старите ризи? – каза старият търговец. – Старите шапки?	Някой звънна. Писателят се повдигна и след като мина през малкото антре, се приближи към вратата. Зад вратата някой дишаше много шумно. – Имате ли стари якета, стари ризи – каза търговецът. – Стари шапки? – Нямам – отговори писателят.

Анализът на грешките е процедура, чрез която изучаващият чужд език се улеснява при обучителния си процес, защото опознаването на новите езикови факти чрез типологизиране на най-често допусканияте грешки е един от модерните модели за успешна лингвистична и комуникативна компетентност на обучаваните.

Благодарности. Статията се реализира благодарение на финансовата подкрепа за проект „Български език като чужд. Типове допускани грешки при създаване на текст“, № 80-10-51/10.04.2019 към ФНИ СУ „Св. Климент Охридски“.

ЛИТЕРАТУРА

- Куртева, Г. (2016). *Реализация на категориите род, число и определителност в номиналната система на българския език като чужд: през призмата на отклоненията от нормативната граматика*. София: НБУ.
- Спасов, Р. (2019). Аспекти на визуализация като метод в обучението по български език като чужд. (с. 409 – 414). В: Хаджиева, Е., Коева, С. & Атанасов, А. *Рада и приятели. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. д-р Радка Влахова*. София: Университетско издателство.

REFERENCES

- Corder, P.(1975). *Introducing applied linguistics*. London: Penguin UK, 1975.
- Ellis. R.(1991). *Understanding second language acquisition*. Oxford University Press.
- Ferris, D. (2011). *Treatment of error in second language student writing*. Ann Arbor. The University of Michigan Press.

- Kurteva, G. (2016). *Realizatsia na kategoriite rod, chislo i opredelenost v nominalnata sistema na balgarskia ezik kato chuzhd: prez prizmata na otkloneniyata ot normativnata gramatika*. Sofia: NBU.
- Richards, J. & R. Schmidt. (2010). *Dictionary of language teaching and applied linguistics*. Longman, 4th edition.
- Scrivener, J. (2004). *Learning teaching*. London: Macmillan.
- Spasov, R. (2019). Aspekti na vizualizatsia kato metod v obuchenieto po balgarski ezik kato chuzhd (pp.409 – 414). In: Hadzhieva, E., Koeva, S. & Atanasov, A. *Rada i priyateli. Sbornik v chest na 65-godishninata na prof. d-r Radka Vlahova*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo.
- Venuti, L. (1998). *The scandals of translation*. Routledge.

ON TRANSLATION ERRORS IN BULGARIAN SPEECH PRACTICE OF FOREIGNERS

Abstract. The act of translating is usually defined as transferring the meaning of a text from one language to another, taking care mainly of the functional relevant meaning. There is a formulation of basic requirements of a translation: making sense; conveying the spirit and manner of the original; having a natural and easy form of expression; producing a similar response.

Translation is a matter of motivated choice. Omissions, additions and alterations may be justified but only in relation to intended meaning.

The article represents the translation errors made by Polish students studying Bulgarian at Sofia University. Error analysis is an important procedure used by teachers in order to improve the communicative competence of the foreign students.

Keywords: translation; errors; foreign students

✉ **Prof. Dr. Elena Hadjieva**

Faculty of Slavonic Studies
Sofia University
Sofia, Bulgaria

E-mail: e_hadj@slav.uni-sofia.bg

✉ **Dr. Reni Manova**

Faculty of Slavonic Studies
Sofia University
Sofia, Bulgaria

E-mail: r_manova@slav.uni-sofia.bg